

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Сіранчук Наталії Миколаївни

**«Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів
на уроках української мови»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі
спеціальності 13.00.02 - теорія та методика навчання (українська мова)

Актуальність теми дисертації. Характерними ознаками сучасного етапу розвитку української освіти є її системне реформування, модернізація змісту, активний пошук ефективних дидактичних стратегій, форм, методів і засобів навчання на компетентнісних засадах. Зокрема, такий підхід визнано провідним у затвердженому 21 лютого 2018 р. Державному стандарті початкової освіти, в основу якого покладено ключові компетентності. До них належить і вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях, що спонукає до практичного оволодіння нею. З огляду на зазначене, дисертація Сіранчук Наталії Миколаївни «Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови» є надзвичайно актуальною та своєчасною.

Доцільність і значущість її зумовлена також нагальною необхідністю оновлення методичного інструментарію задля реалізації інноваційних компетентісно орієнтованих методик у навчальному процесі початкової школи; необхідністю продуктивної організації вивчення елементів лексикології на уроках української мови та недостатньою розробленістю теоретичних засад збагачення словникового запасу учнів; об'єктивною потребою подолання однобічного підходу до засвоєння відомостей про слово в початкових класах і необхідністю окреслення методичних орієнтирів вивчення слова в єдності його

різних значень та взаємозв'язках з іншими словами в словосполученні, реченні, тексті.

Вагомість дисертаційного дослідження підсилює і те, що воно виконане відповідно до наукової теми кафедри теорії і методик початкового навчання Рівненського державного гуманітарного університету "Теоретико-методичні основи компетентнісно орієнтованого навчання у початковій школі" (державний реєстраційний номер 0116 \ / 007737).

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми. Робота складається зі вступу, п'ятих розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків, що відображають процес та результати дослідження, а ключові положення ґрунтуються на основних засадах філософії освіти, методичній теорії та концепції освіти, низці законодавчих та нормативних документів про освіту.

Дисертаційна робота Сіранчук Н.М. відзначається незаперечною новизною, у ній вперше за чітко і вмотивовано представленими методологічними концептами обґрунтовано теоретико-методичні засади й розроблено цілісну методичну систему формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови; встановлено, що провідним методичним принципом формування цієї якості в молодших школярів є принцип градаційності; створено рівневу систему вправ для формування лексичної компетентності учнів початкової школи.

Вивчення тексту дисертаційної роботи Н. М. Сіранчук дає підстави стверджувати, що дослідницький апарат визначено коректно. Усі наукознавчі складники (об'єкт, предмет, мета, завдання) сформульовано грамотно та узгоджено.

Беззаперечну практичну значущість мають матеріали і результати дослідження Н.М. Сіранчук. Вони можуть бути використані в освітньому процесі загальноосвітніх закладів та вищих закладів освіти під час викладання мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін, проведення педагогічних практик, а також у процесі підготовки підручників, методичних посібників з української мови для учнів початкових класів.

Уважаємо, що безумовного схвалення заслуговує й обрана авторкою логіка інтерпретації та викладу основних результатів наукового пошуку. Так, у першому розділі - «Теоретичні основи формування лексичної компетентності в учнів початкових класів» - дисертантка здійснила цілком умотивований аналіз базових понять дослідження *компетентність* і *компетенція*, при цьому розмежовуючи їх, і, спираючись на різні підходи у тлумаченні, запропонувала власне визначення сутності означених дефініцій. Також у понятійно-категоріальному апараті дослідження представлено *лексичну компетентність* та її компоненти (мотиваційний, когнітивний, практичний, рефлексійно-поведінковий). Здобувачкою обґрунтовано психологічні чинники та психолінгвістичні засади формування лексичної компетентності в учнів початкових класів, розкрито методичну стратегію її формування у молодших школярів відповідно до концепції розвивального навчання. Дисертантка зі знанням справи проаналізувала контекстність порушеної проблеми. Показовим у цьому відношенні вважаємо змістове наповнення (рис. 1.1 «Структурні компоненти формування лексичної компетентності в учнів початкових класів» (стор. 47 дисертації)), що є наочним уособленням теоретичних обґрунтувань дослідниці.

Вагоме місце у роботі посідає другий розділ - «Науковий аналіз методики лексичного розвитку учнів початкових класів». У ньому Н.М.Сіранчук проаналізувала теоретико-експериментальні здобутки дослідників у царині лексичного розвитку учнів початкових класів, розкрила лінгводидактичні закономірності і принципи формування лексичної компетентності в учнів початкових класів, окреслила проблему термінологічної номінації окремих видів лексичних помилок учнів початкових класів. Здобувачка має рацію, коли аналізує теоретичні дослідження та практику шкільного навчання і, відповідно, визначає принципи навчання, покладені в основу експериментальної цілісної методичної системи формування лексичної компетентності в учнів початкових класів. Зокрема, розкриває специфічний принцип формування лексичної компетентності в молодших школярів - принцип градаційності, який дисертантка бере за основу у процесі відбору дидактичного матеріалу для

компетентнісно орієнтованих уроків розвитку мовлення, та подає класифікацію методів і прийомів тлумачення слів на його засадах.

Третій розділ - «Методична система формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови» - містить запропоновану дисертанткою структуру методичної системи формування лексичної компетентності, типологію вправ для формування лексичної компетентності в молодших школярів на уроках української мови. У цій площині вигідно вирізняється ще один параметр, що засвідчує фундаментальність теоретико-методичного дослідження Н.М. Сіранчук: на підставі аналізу науково-методичних праць з формування лексичної компетентності авторка пропонує систему вправ першого, другого, третього, четвертого методичних рівнів градаційності. Відзначимо, що означений аспект, на наш погляд, вичерпно представлено у вигляді рисунків (3.1, с. 131 та 3.2 на с. 132.).

Перебіг і результати констатувального етапу педагогічного експерименту належним чином представлено у четвертому розділі - «Форми і засоби формування лексичної компетентності в учнів початкових класів». Цінним здобутком дослідниці вважаємо розроблену нею типологію уроків формування лексичної компетентності, характеристику форм і засобів забезпечення її в молодших школярів.

Змістовно в дисертації висвітлено структуру цілісної методичної системи формування лексичної компетентності в учнів початкових класів (рис. 3 автореферату). Теоретично обґрунтовано й загальні питання організації та проведення всіх етапів педагогічного експерименту, зокрема мету, завдання і зміст експериментального навчання (параграф 5.1.).

Завершальний розділ дисертації присвячено аналізу результатів експериментальної перевірки цілісної методичної системи формування лексичної компетентності в учнів початкових класів. Показово, що формувальний експеримент на всіх етапах охопив 725 учнів початкових класів шкіл м. Рівного, Івано-Франківська, Харкова та шкіл Прилуцького району Чернігівської області. Заслуговує на схвалення і схематично відображена на рис. 3. структура цілісної методичної системи формування лексичної

компетентності в учнів початкових класів (с. 24 автореферату та с.132 дисертації). А також варті уваги і ширшого застосування у школах розроблені дослідницею робочі зошити «Скарбничка рідного слова» для 2, 3 і 4 класів, що містять цікаві і пізнавальні тексти і завдання.

Наведені статистичні дані про результати експериментального навчання переконливо засвідчують, що методика формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови, розроблена Н.М. Сіранчук, є ефективною і може бути рекомендована для впровадження в освітній процес загальноосвітніх закладів навчання.

Отже, дисертанткою отримано нові науково обґрунтовані теоретичні та експериментальні результати, що в сукупності забезпечують розв'язання актуальної проблеми теорії та методики навчання української мови - поліпшення якості освітнього процесу в початковій школі.

Загальні висновки та висновки до кожного розділу зроблено на належному рівні обґрунтованості й узагальнення. Окремо заслуговують на увагу вагомі Додатки, видані окремим томом. Матеріали, вміщені в додатках, сприяють повноті сприймання основного тексту.

В опублікованих у збірниках наукових праць та фахових журналах, зокрема і тих, що входять до наукометричних баз, наукових статтях (30 статей), автор з належною повнотою розкриває актуальність обраної теми, обґрунтовує наукові положення, висновки та рекомендації.

Зміст рецензованої роботи свідчить про ґрунтовне вивчення дослідницею вельми актуальної проблеми сучасного інформаційно-техногенного світу. Подана до захисту дисертаційна робота містить усі ознаки саме сучасного фундаментального теоретико-методичного дослідження.

Водночас попри високу оцінку рецензованої роботи вважаємо за доцільне зазначити, що у дисертації наявні положення, які спонукають до дискусії.

1. Варто відзначити стараний, ретельний добір завдань, логічність їх упорядкування. Представлений у вправах і завданнях матеріал продуманий, дозований, систематизований. Проте вважаємо, що здобувачка надто багато уваги приділила опису практичних завдань. Наприклад, чимало робочих

сторінок дисертації присвячено прикладам до системи вправ за рівнями градаційності (с. 152-183; с. 207-208, с. 214-221); програмі експериментального курсу «Скарбничка рідного слова» (с. 324 - 329); текстотеці, що подана в п. 4.2. (с. 267 - 275) і містить приклади текстів, використані в робочих зошитах. Це стосується і наведених фрагментів роздумів дітей про цікавість робочого зошита (347-349). Згаданий матеріал доцільно було б подати в Додатках. Складається враження, що у такий спосіб дисертантка намагається збільшити обсяг тексту дисертаційної роботи, щоб довести його до встановленої норми.

2. На наш погляд, доцільно було б подати в роботі визначення поняття «комунікативна компетентність», оскільки в її структурі дисертантка розглядає лексичну.

3. На с. 43 дисертації лише побіжно розглядається компетентнісний підхід. Нам видається це зайвим, оскільки ключовою в темі дослідження є лексична компетентність, проте розгляд компетентнісного підходу доцільніше було б подати у розділі, присвяченому теоретико-методичним засадам формування лексичної компетентності в учнів початкових класів.

4. Запропоновані у роботі інтерактивні методи навчання доцільно було б подати, на нашу думку, у контексті опису методики їх застосування під час формування лексичної компетентності учнів початкових класів.

5. У тексті дисертації згадуються прізвища вчених (с. 83 Т. Рамзаєва, С.ЗО Л.Паращенко, с. 30 Дж. Равен, І. Аршава, Л. Паращенко), напрацювання яких використовує дослідниця. Але у списку використаних джерел вони відсутні.

6. На жаль, виявлено розбіжності у використанні запропонованої дисертанткою назви «Скарбничка рідного слова». Не зрозуміло - це книга, навчальний посібник, зошит чи робочий зошит? Оскільки на с. 256 вказано, що «Скарбничка рідного слова» - це серія робочих зошитів, а в наступному реченні їх названо «навчальними посібниками».

7. Не зовсім коректно, на наш погляд, подано матеріал, уміщений на сторінках 347 - 349 про оцінювання авторського робочого зошита учнями. Адже робочі зошити повинні оцінювати експерти відповідної галузі - методисти, практики, фахівці і науковці.

8. У роботі подекуди трапляються стилістичні / мовні недогляди (с.87, 256, 268, 218 та ін.).

Водночас стверджуємо, що наведені зауваження і побажання не є концептуальними. Дисертація Н.М. Сіранчук - завершене самостійне теоретико-практичне дослідження важливої наукової проблеми.

Вивчення матеріалів дослідження Н.М. Сіранчук дозволяє зробити висновок, що наукові здобутки автора, які ґрунтуються на всебічному дослідженні окресленої теми, аналізі різних підходів до її з'ясування, використання достатньо великої кількості літературних джерел, мають теоретичну та практичну цінність.

Текст автореферату відображає принципові ідеї й основні положення дисертації.

Загальний висновок. Дисертація Сіранчук Наталії Миколаївни «Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови» є самостійним науковим дослідженням, теоретичні та експериментальні результати якого підтверджують розв'язання важливої лінгводидактичної проблеми. Актуальність теми, наукова новизна основних положень і висновків дисертації, її теоретичне і практичне значення відповідають вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. зі змінами і є підставою для присудження Сіранчук Наталії Миколаївні наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 - теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач науково-дослідної лабораторії
грінченкознавства Київського університету
імені Бориса Грінченка

Н.І. Богданець-Білоskalенко

